

FOYDA SOLIG'I

Baytanov O'ralboy Miraqul o'g'li

Jizzax politexnika instituti Servis fakulteti Iqtisodiyot va menejment kafedrası assistenti

Ergashev Azizbek

Jizzax politexnika instituti Servis fakulteti talabasi

Annotatsiya: Moliyaviy-iqtisodiy sohadagi o'zgarishlar va korxonalar o'zlarini rivojlantirishda o'z imkoniyatlarini kengaytirishdi. Foyda soliqlari hisoblashda tadbirkorlik sub'ektining moliyaviy xolati va operatsiyalari asosida tartib belgilanadi. Soliqqa tortishda yuridik shaxslar rezident va nerezidentlar bo'lib, foyda solig'i daromadlariga ko'ra hisob-kitoblarni tuzishlari talab qilinadi. Ushbu maqolada foyda solig'i, uning tendensiyalari va turlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Davlat byudjeti, soliq tizimi, majburiy to'lovlar, davlat soliq turlari, foydadan ajratmalar.

Foyda solig'i bu xo'jalik yurituvchi subyektlarning foydasidan olinib, budjetning muhim daromadlaridan biri hisoblanadi. Bu to'g'ri (bevosita) soliqdir. Uning summasi soliq to'lovchi korxonaning yakuniy moliyaviy natijalariga bog'liq bo'ladi. Moliya yilida soliq solinadigan foydaga ega bo'lgan yuridik shaxslar foyda solig'ini to'lovchilar hisoblanadi. Yalpi foyda bilan ma'lum chegirmalar o'rtasidagi farq sifatida hisoblangan foyda soliqqa tortish obyektidir. Foyda solig'i barcha soliqlar to'langandan so'ng korxonalar ixtiyoriga qolgan foyda hisobidan to'lanadi. Mamlakatimiz ma'muriy-buyruqbozlik tizimining bozor munosabatlariga o'tishi natijasida, moliyaviy-iqtisodiy sohasida chuqur o'zgarishlar boshladi. Bu o'zgarishlar bilan birga, mulkchilikning turli shakllari rivojlandi, korxonalar o'z imkoniyatlarini kengaytirishdi, bozor infrastrukturasi rivojlandi. Majburiy ajratmalar avvalgi tizimda korxonalar tomonidan boshqarilish samaradorligini ta'minlash uchun muhim edi. Ammo, foydadan ajratmalar o'zining iqtisodiy tuzilishiga asoslangan holda, faqat davlat korxonalariga ajratilmay, balki hamkorlik qiluvchi tashkilotlarga, xorijiy investorlarga yo'naltirilishini ko'rsatdi. Bu o'zgarishlar natijasida, korxonalar o'zlarini bevosita va bilvosita investitsiya dasturlariga to'squinlik qilmoqchi bo'lib, bu esa ularning o'zlarini rivojlantirish, samarali faoliyat ko'rsatishlari va yangi bozorlarda iqtisodiy munosabatlarini rivojlantirishlari uchun o'z imkoniyatlarini kengaytirishlari mumkin bo'ldi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning foydasidan olinib, budjetning muhim daromadlaridan biri hisoblanadi. Bu to'g'ri (bevosita) soliqdir. Uning summasi soliq to'lovchi korxonaning yakuniy moliyaviy natijalariga bog'liq bo'ladi. "Foyda soliqlari" standartining maqsadi foyda soliqlarini hisobga olish tartibini belgilashdan iboratdir. Foyda soliqlarini hisobga olishda asosiy masala bo'lib quyidagilarning joriy va kelgusi soliqlarga bo'lgan ta'siri qay tarzda hisobga olinishi kerakligi hisoblanadi:

- tadbirkorlik sub'ektining moliyaviy xolati to'g'risidagi hisobotda tan olinadigan aktivlar (majburiyatlar)ning balans qiymati kelgusida qoplanishi (to'lanishi); va
- tadbirkorlik sub'ektining moliyaviy hisobotlarida tan olingan joriy davr uchun operatsiyalar va boshqa hodisalar.

Soliq kodeksiga ko'ra, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i to'lovchilari moliya yilida soliqqa tortiladigan foydaga ega bo'lgan yuridik shaxslar hisoblanadi. Ammo, soliqqa tortishning alohida tartibiga o'tgan korxonalar, jumladan, yagona soliq to'loviga o'tgan mikrofirma va kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari, yagona yer solig'i to'lovchi qishloq xo'jalik tovari ishlab chiqaruvchilar bu soliqni to'lovchisi hisoblanishmaydi. Ular o'zlari uchun ixchamlashtirilgan soliqni to'laydilar. Bulardan tashqari, tadbirkorlik faoliyatining faqat alohida turlariga qat'i stavkada soliq to'lovchilar ham bu soliqni to'lovchilari hisoblanishmaydi. Yuridik shaxslar foyda solig'i bo'yicha budjet bilan hisob-kitoblarni mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ayrim iqtisodiyot tarmoq korxonalarida budjet bilan hisob-kitoblarni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan markazlashtirilgan tartibda amalga oshirishlari mumkin (misol uchun, energetika, neftgazxolding kabi tarmoq korxonalarida). Soliqqa tortish maqsadida foydaga soliq to'lovchilarni rezidentlar va nerezidentlarga ajratiladi. O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb, O'zbekistonda ta'sis etilgan yoki ro'yxatdan o'tgan hamda bosh korxonasi O'zbekistonda joylashib, O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatdan o'tgan yuridik shaxslar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan yuridik shaxslar O'zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan foyda solig'iga tortiladilar. O'zbekiston Respublikasining nerezidentlari esa, faqat O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatishdan olgan daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladilar.

Soliqqa tortish maqsadida foydaga soliq to'lovchilarni rezidentlar va nerezidentlarga ajratiladi. O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb, O'zbekistonda ta'sis etilgan yoki ro'yxatdan o'tgan hamda bosh korxonasi O'zbekistonda joylashib, O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatdan o'tgan yuridik shaxslar hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan yuridik shaxslar O'zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan foyda solig'iga tortiladilar. O'zbekiston Respublikasining nerezidentlari esa, faqat O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatishdan olgan daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladilar. Rezidentlar doimiy faoliyat ko'rsatuvchilar bo'lsa, nerezidentlar faoliyati Respublikada vaqtinchalik harakterga ega bo'ladi. Yuridik shaxslar foyda solig'i to'lovchilari bo'lishi uchun qo'yidagi shartlarga javob berishi kerak:

- ruxsat etilgan faoliyatdan foyda olishi (qonunchilik bilan ta'qiqlangan faoliyatdan tashqari);
- o'zining mol-mulkiga ega bo'lishi;
- mustaqil tugallangan buxgalteriya balansiga ega bo'lishi;
- bankda hisob raqamiga ega bo'lishi;
- identifikatsion raqamga ega bo'lishi.
- mahalliy hokimiyat organlaridan ro'yxatdan o'tgan bo'lishi.

Umumiy tartib bo'yicha yuridik shaxslar qayd etilgan shartlarga javob bersagina foyda solig'i to'lovchilar bo'lib hisoblanadilar. Soliq kodeksining 127-moddasiga ko'ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining ob'ekti bo'lib, O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining va nerezidentlarining foydasi hamda rezident va nerezidentlarning chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbaidan soliq solinadigan daromadlar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baxtiyorovich, S. S. (2023). DAVLAT BUDJETINING DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA FOYDA SOLIG'INING SALMOG'I. *World scientific research journal*, 16(1), 118-125.

2. Begmatova, S. (2022). SOLIQLARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA KENG QAMROVLI IQTISODIY ISLOHOTLAR. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 1(3), 85-90.
3. Maxmudov, I. (2023). TIJORAT BANKLARIDA FOYDA SOLIG'INI HISOBLASH VA UNDIRISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH. *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 2(22), 99-101.